TERM-1_EXAMINATION (2025-26)
SANSKRIT (119)

Class : X　　　　Duration : 3 Hrs
Date : 12.09.2025　　　　Max. Marks : 80
Admission No:　　　　Roll No:

सामान्यनिर्देशाः

1. कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 11 पृष्ठानि मुद्रितानि सन्ति ।
2. कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 18 प्रश्नाः सन्ति ।
3. अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः भागाः सन्ति ।
4. प्रत्येकं भागम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि ।
5. उत्तरलेखनात् पूर्व प्रश्नस्य क्रमाङ्कः अवश्यं लेखनीयः ।
6. प्रश्नस्य क्रमाङ्कः प्रश्नपत्रानुसारम् एव लेखनीयः ।
7. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लेखनीयानि ।
8. प्रश्नानां निर्देशाः ध्यानेन अवश्यं पठनीयाः ।

प्रश्नपत्रस्वरूपम् -

'क' भागः अपठितावबोधनम्	10 अङ्काः
'ख' भागः : रचनात्मककार्यम्	15 अङ्काः
'ग' भागः : अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	25 अङ्काः
'घ' भागः : पठितावबोधनम्	30 अङ्काः

खण्ड 'क' भागः
अपठितावबोधनम् 10 अङ्काः

प्रश्न 01 गद्यांशान् ध्यानेन पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत - (गद्यांश को ध्यान से पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए।

एकदा पंजाबराज्यस्य नृपः महाराजः रणजीतसिंहः आखेटाय सैनिकैः सह वनमगच्छत् । ते एकस्मिन् स्थाने वृक्षस्य अधः वार्ताम् कुर्वन्ति स्म तदैव एकं प्रस्तरं तस्य दक्षिणे नेत्रे अपतत् । तेन तस्य तन्नेत्रे अतीव पीड़ा उत्पन्ना अभवत् तस्माच्च नेत्रात् रक्तबिन्दवः अपि अपतन् । महाराजः पीडया तत्रैव उपाविशत् । तदा तस्य सैनिकाः एकां स्त्रीं गृहीत्वा तत्रानयन् । ते कथितवन्तः - "नृपेन्द्र ! इयमेव अपराधिनी महिला भवन्तं पीड़ितम् अकरोत् अतः एतस्यै दण्डयतु भवान् ।" नृपः ताम् अवदत् - "अहं तव अपराधी नासम्। त्वां प्रति किञ्चित् कथितमपि न । पुनः कथं त्वं माम् आहतं कृतवती?" रोदन्ती सावदत् - "महाराज ! गृहे मम बालाः बुभुक्षिताः सन्ति अतः अहं प्रस्तरखण्डैः एतस्य वृक्षस्य फलानि अत्रोटयम् । परं दुर्दैववशात् प्रस्तरं भवन्तं अपीडयत् । क्षमस्व माम्। अहम् अज्ञाने एव ईदृशं कृतवती। पुनः कदापि ईदृशम् अपराधं न भविष्यति ।" इदं श्रुत्वा दयालुः नृपः तां स्त्रीम् अमोचयत् ।

(अ) एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्)　　1X2=2

(i) नृपस्य नाम किमासीत् ?
(ii) नृपस्य नेत्रात् के अपतन् ?
(iii) नृपः कीदृशः आसीत् ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम)   2X2=4

(i) सैनिकाः किं कथितवन्तः?

(ii) ते कुत्र वार्ता कुर्वन्ति स्म ?

(iii) रोदन्ती स्त्री किम् अवदत् ?

(स) भाषिककार्यम्। (भाषा संबंधी कार्य। (केवलं प्रश्नत्रयम)   1X3=3

(i) 'अतः एतस्मै दण्डयतु भवान् ।' अत्र कर्तृपदं किम् ?

(क) एतस्मै   (ख) दण्डयतु

(ग) भवान्   (घ) अतः

(ii) 'गृहे मम बालाः -----------।' अत्र 'मम' पदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(क) स्त्रियै   (ख) नृपाय

(ग) सैनिकाय   (घ) वृक्षाय

(iii) 'दयालुः नृपः' अत्र विशेषणपदं किम् ?

(क) नृपः   (ख) दयालुः

(ग) नृप   (घ) दया

(iv) अनुच्छेदे 'पाषाणम्' इति पदस्य कः पर्यायः आगतः ?

(क) वार्ताम्   (ख) नृपम्

(ग) अपराधम्   (घ) प्रस्तरम्

(द) अस्य गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत ।   1X1=1

खण्ड ख

रचनात्मक कार्यं (15 अंकात्मकः)

प्रश्न 02 भवान् कुलदीपकः जरित। 'पाञ्चजन्य' साप्ताहिके पत्रे भवान् पत्रकारः एवं समाचार प्रकाशवितुम् इच्छति। अतः तस्य प्रकाशनार्थ पत्रस्य सम्पादकं प्रति मञ्जूषायाः सहायतया भवान् तत्पत्रं सम्पूर्व लिखतु-   ½X10 =5

1/17 जनकपुरी
(i) ------------
तिथिः

सेवायाम्
सम्पादक महोदय!
(ii) ------------------
नवदिल्ली

सादर प्रणामम्।

विषयः - 'पाञ्चजन्यः साप्ताहिकपने स्वमीलिकं समाचारं प्रकाशनार्थम् पत्रम् ।

महोदये।

निवेदनम् अस्ति यत् अहं जनकपुरी क्षेत्रस्य निवासी एकः (iii) ---------------------- अस्मि । मम पत्रकारिता, विवरण समाचारं वा समये-समये देशस्य अनेकेषु (iv) -------------- प्रकाशयन्ते। सम्प्रति अहं केनचिन्माध्यमेन भवतां प्रतिष्ठितस्य साप्ताहिकपत्रस्य (v) ----------------- श्रुतवान्। अतः स्वक्षेत्रस्य एकम् अतीव (vi) --------------- समाचारं एतस्मिन् पत्रे (vii) ------------ प्रेषयामि। कृपया इमं (viii) --------------- स्वप्रतिष्ठिते पत्रे प्रकाशयतु भवान्।

भवताम् अतीव (ix) ------------- भविष्यति।

धन्यवादः!

भवतां विश्वासुः
(x) -------------

मञ्जूषा
महत्वपूर्णम्, नवदिल्लीतः, पत्रकारः, कुलदीपकः, विषये, समाचारम्, प्रकाशनार्थम्, पाञ्चजन्यः समाचारपत्रम्, पत्रेषु, आभारः

प्रश्न 03 'क्रीडा-महत्त्वम्' इति विषयमधिकृत्य मञ्जूषायां प्रदत्तपदानां सहायतया संस्कृतेन एकं अनुच्छेदं लिखत- 1X5=5

मञ्जूषा	“क्रीडा-महत्त्वम्” (खेल का महत्त्व)
महत्त्वपूर्णम्, सर्वेभ्यः, अनिवार्यम्, स्वास्थ्याय, जीवनम्, संयमः, स्थानम्, सफलाः जनाः, क्रीडा ।	1. -------------------------------------| 2. -------------------------------------| 3. -------------------------------------| 4. -------------------------------------| 5. -------------------------------------|

अथवा

पञ्चसंस्कृतवाक्येषु मञ्जूषापदसहायतया अधः दत्तं चित्रवर्णनं कुरुत।

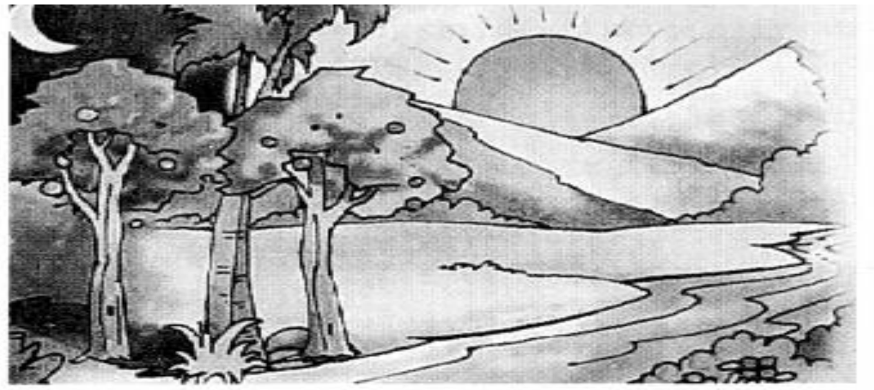

मञ्जूषा
वहति, उद्यानस्य, पुष्पाणि, नदी, वृक्षाः, आकाशे, पर्वतः, दृश्यम्, हरीतिमा, सूर्य, चन्द्रः, उदेति, प्राकृतिकम्, पादपाः

प्रश्न 04 अधः एका कथा लिखिता अस्ति। तस्यां कानिचित् पदानि रिक्तानि सन्ति। मञ्जूषायां दत्तानि पदानि सहायतायै । तानि पूरयित्वा कथां पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत। ½X10 =5

एकदा महात्मा गांधि पत्राणि (i) ----------- । सहसा मसीपात्रे (ii) ------------ समाप्ता। तत्रैव लेखनीं परित्यज्य सः कार्यवशात् बहिः (iii) ------------। पुनः यदा आगतः, तदा तत्र लेखनीं मसिपात्रं च न (iv) ------------। लेखनी कुत्रापि न आसीत्। सः कर्मचारिणं (v) ------------- । कर्मचारी अवदत्-'सा तु मया बहिः (vi) ----------------। नूतनां लेखनीं स्वीकरोतु इति। महात्मा गांधिः प्रत्यवदत्- तस्याम् एव मसीं पातय। देशस्य धनम् अमूल्यम् (vii) -----------------, क्षुद्रातिक्षुद्रम् अपि वस्तु न क्षेपणीयम्। एवम् उक्त्वा सः स्वयं (viii) -------- गत्वा लेखनीम् अन्विष्य (ix) ------------ तस्यां मसीम् अपातयत्, तया एव (X) ------------ प्रारब्धवान् ।

मञ्जूषा- आनीतवान्, लिखति स्म, अस्ति, क्षिप्ता, पृष्टवान्, दृष्टवान्, गतवान्, मसी, लेखनकार्यं, बहिः

अथवा

निम्नलिखितम् संवादं मञ्जूषाप्रदत्तपङ्क्तिसहायतया पूरयित्वा पुनः लिखत।

(धनेशः नीरेशः च विद्यालयस्य अल्पाहारगृहे उपविष्टौ दशवर्षीयः रामेश्वरः आगम्य चायपात्राणि स्थापयति ।)

धनेशः - अरे। कदा प्रभृति अत्र कार्य करोषि ? पूर्व तु न अवलोकितः ।

रामेश्वरः - (i) -------------------------------- ।

धनेशः - एवम् , सप्ताहः अभवत् । कुतः आगतः त्वम् ?

रामेश्वरः - (ii) --------------

धनेशः - त्वम् मध्ये एव पठनं त्यक्त्वा कथं पटनातः अत्र आगतः ?

रामेश्वरः - किं करवाणि? मम अभागिनो जनकः पूर्वमेव दुष्टैः हतः। अधुना मम (iii) ----------- । अनाथः अहं कथं निर्वाहं कुर्याम् ?

धनेशः - किं त्वं पठितुं नेच्छसि ?

रामेश्वरः - (iv) ---------- परं विद्या नास्ति मम भाग्ये।

धनेशः - हतोत्साही न भव। विद्यालये रात्रौ अपि अध्ययनं कार्यते। किमपि पूर्व पठितम् ?

रामेश्वरः - द्वितीयकक्षापर्यन्तम् एव ।

धनेशः - सायम् आगच्छतु षड्वादने। यदि ध्यानेन पठसि, छात्रवृत्तिं लप्स्यसे।

रामेश्वरः - बहु उपकृतम्। (v) -------------- ।

धनेशः - सर्वं तवाधीनम्। कार्याणि उद्यमेन हि सिध्यन्ति ।

मञ्जूषा		
• ईश्वरः भवते सर्वां सफलतां प्रदास्यति।		• अवश्यम् इच्छामि,
• पटनातः	• सप्ताह एव जातः	• माता अपि दिवंगता

खण्ड ग

अनुप्रयुक्त व्याकरणम् (25 अंकात्मक:)

प्रश्न 05 स्थूलपवेषु सन्धिच्छेतम् अथवा सन्धिं कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत- (प्रश्न चतुष्टयम्) 1X4=4

1. राजा चक्षुर्दानम् ------- + -------- अकरोत् ।
2. अध्ययन विषये जागरूकः + अहम् ---------------- ।
3. यद्यहम् ------- + -------- आगछामि तर्हि भवन्तं मिलामि।
4. राजा सैनिकान् आदिशत् विद्धि + एनम् ---------- ।
5. इन्द्रियान्यादौ ------- + -------- तपसा विजयितानि।

प्रश्न 06 स्थूलपदेषु समासम् विग्रहं वा विकल्पेभ्यः चित्त्वा उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत-(प्रश्न चतुष्टयम्) 1X4=4

1. कुम्भकार: घटं निर्माति ।
   (क) कुम्भस्य निर्माता यस्य सः (ख) कुम्भस्य निर्माता य: सः
   (ग) कुम्भं करोति इति (घ) मृत्तिकया कुम्भस्य निर्माता
2. कपीनां मेदसा दोषो वह्निदाह समुद्भवः।
   (क) कापीन मेदसा (ख) कपिमेदसा
   (ग) कपिमोदसा (घ) कपिमेदः
3. जाज्वल्यमानं शरीरं यस्य सः मेषः अश्वाशालाम प्रविशति।
   (क) जाज्वल्यमान: (ग) जाज्वल्यमानम्
   (ख) जाज्वल्यमानशरीरम् (घ) जाज्वल्यमान: सति
4. उपकृष्णं राधिका वसति ।
   (क) कृष्णम् अनतिक्रम्य (ख) कृष्णस्य समीपं
   (ग) कृष्णं च राधिका च (घ) कृष्णाय समीपं
5. निर्मक्षिकम् गृहम् एव शोभते ।
   (क) मक्षिकाणाम् अभावः (ख) मक्षिकाणाम् शून्यता

(ग) मक्षिकाणाम् समाहारः (घ) मक्षिकाणाम् अभावः यस्य सः

प्रश्न 07 स्थूलपदानाम् 'प्रकृतिप्रत्ययः ' पृथक् संयोगाय शुद्धं उत्तरं चित्त्वा उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत। (प्रश्न चतुष्टयम्) 1X4=4

1. अस्याः (अनुज + टाप्) -------- दीपिका अस्ति ।
   (क) अनुजाप् (ख) अनुजा
   (ग) अनुजः (घ) अनुजता
2. (नर्तकी) ------ शोभनं नृत्यं करोति ।
   (क) नृत +अक +ई (ख) नर्तक + ङीप्
   (ग) नर्तक + ईङ (घ) नृत + ङीप्
3. प्रकृते: ------- (सुन्दर + तल्) रमणीया ।
   (क) सुन्दरतां (ख) सुन्दरतल
   (ग) सुन्दरत: (घ) सुन्दरता
4. (दुष्ट + त्व) ------------ मानावेषु न उचितं नास्ति।
   (क) दुष्टता (ख) दुष्टत्व
   (ग) दुष्टतल् (घ) दौष्टिक
5. (दिन + ठक्) --------------- कार्याणि समयेन पालनीयानि ।
   (क) दिनठक् (ख) दिनक
   (ग) दैनिक (घ) दिनमान्।

प्रश्न 08 वाच्यानुसारं मञ्जूषायाः उचितैः पदैः रिक्तस्थानानि पूरयत। (प्रश्नत्रयम्) 1X3=3

1. त्वया पिता कथम् ----------- ?
   (क) स्मर्यते (ख) स्मर्यामहे
   (ग) स्मरसि (घ) स्मर्यसे।
2. मया चन्द्रः --------------- ।
   (क) दृश्यते (ख) पश्यते
   (ग) पश्यानि (घ) पश्यामि।
3. युष्माभिः विद्यालयः -------------।
   (क) स्थीयति (ख) स्थीयते
   (ग) तिष्ठथः (घ) तिष्ठसि।
4. कन्याः फलानि -------------।
   (क) खाद्यन्ते (ख) खादति
   (ग) खाद्यते (घ) खादन्ति।

प्रश्न 09 कोष्ठके प्रदत्तं समयं दृष्ट्वा स्वदिनचर्या वर्णय - (प्रश्नत्रयम्) 1X3=3

(1) अहम् (5:15) --------------- वादने संस्कृतं अध्ययनं करोमि ।

(2) मध्याह्ने (12:45) --------------- वादने विज्ञानं पठामि ।

(3) शायं (5:30) ----------------- वादने क्रीडामि।

(4) रात्रौ (8:00) -------------------- वादने गृहकार्यं करोमि ।

प्रश्न 10 मञ्जूषायां प्रदत्तैः अव्ययैः सहायतया वाक्यानां रिक्तस्थानानि पूरयत – (प्रश्न चतुष्टयम्) 1X4=4

मञ्जूषा-
बहिः, कदा, मा. कुत्र, कदापि, इति

(1) तस्याः मुखम् चन्द्रम् इव ------------- न प्रतीयते।
(2) कथासु रामकथा ------------ समाप्यते।
(3) रामः श्यामः च ----------- पठतः ?
(4) ------------ कः तिष्ठति ?

(5) वृथा ----------- वद।

(6) तेन -------------- स्वपरीक्षा उत्तीर्णा ?

प्रश्न 11 प्रदत्तेषु उत्तरेषु यत् उत्तरम् शुद्धम् अस्ति तत् चीयताम्। (प्रश्नत्रयम्) 1X3=3

(1) अहम् शास्त्रं पठामः ।

(क) पतसि (ख) पठामि

(ग) पठति (घ) पठामः

(2) सत्यं कथयितव्यः ।

(क) सत्येन (ख) सत्याः

(ग) सत्यः (घ) सत्याग

(3) धर्माचरणेन सुखं लभति।

(क) लभसि (ख) लभते

(ग) लभ्यते (घ) लभसे

(4) उद्याने सुन्दराः पुष्पाणि सन्ति।

(क) सुन्दरम् (ख) सुन्दरः

(ग) सुन्दराणि (घ) सुन्दरे

'घ' भागः

पठितावबोधनम् (30 अंकात्मकः)

प्रश्न 12 अधोलिखितं गद्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-

राजा उवाच - भगवन् ! भवन्मनोरथं पूरयित्वा आत्मानम् अनुगृहीतं कर्तुम् इच्छामि। आदिश्यताम्, किं करवाणि? विप्रः उवाच - यदि भवान् प्रीतः, तदा त्वत्तः एकस्य चक्षुषः दानम् इच्छामि येन मम लोकयात्रा निर्बाधा भवेत् । तत् श्रुत्वा राजा अचिन्तयत्- "लोके चक्षुर्दानं दुष्करमेव । नूनम् ईदृशं दानम् इच्छन् अयं याचकः केनापि प्रेरितः स्यात् । अथवा भवतु नाम । किं बहु चिन्तनेन।" इति विचार्य राजा अभाषत - भो मित्र ! किमेकेन चक्षुषा, अहं भवते चक्षुर्द्वयमेव प्रयच्छामि इति । राज्ञः नेत्रदानार्थं निश्चयं विज्ञाय अमात्याः विषण्णाः भूत्वा अवदन् -महाराज ! अलम् एतावता दुस्साहसेन, प्रभूतं धनमेव दीयताम्।

I. एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½X2=1

(i) राजा कम् अनुगृहीतं कर्तुम् इच्छति ?

(ii) कः चक्षुर्द्वयं दातुम् इच्छति ?

(iii) 'लोके चक्षुर्दानं दुष्करमेव' इति कः अचिन्तयत्?

II. एकवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1X2=2

(i) लोके किं दुष्करं भवति ?

(ii) विप्रस्य वचनं श्रुत्वा विचार्य च राजा किम् अवदत् ?

(iii) विप्रः किम् उवाच ?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1X2=2

(i) 'लोकयात्रा निर्बाधा भवेत्' वाक्ये विशेषणपदं किम् ?

(ii) 'प्रसन्नाः' इत्यस्य पदस्य कः विपर्ययः अत्र अनुच्छेदे प्रयुक्तः ?

(iii)'अहं भवते चक्षुर्द्वयमेव प्रयच्छामि' अस्मिन् वाक्ये 'प्रयच्छामि' अस्याः क्रियायाः कर्तृपदं किम् ?

प्रश्न 13 अधोलिखितं पद्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-

शुश्रूषा श्रवणं चैव ग्रहणं धारणं तथा।
ऊहापोहार्थविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणाः ॥

I. एकपदेन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½X2=1

(i) घियः चतुर्थः गुणः कः?

(ii) तत्त्वज्ञानं धियः कतमो गुणो वर्तते ?

(iii) कः घियः प्रथमः गुणः?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत-(केवलं प्रश्नद्वयम्) 1X2=2

(i) अत्र श्लोके धियः कति गुणाः वर्णिताः सन्ति ?

(ii) धियः कौ गुणौ परस्परं विपरीतौ स्तः?

(iii) अस्मिन् श्लोके कस्या गुणानां वर्णनं अस्ति ?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1X2=2

(i) 'श्रोतुम् इच्छा' इत्यर्थे श्लोके किं पदमागतम् ?

(ii) 'बुद्धेः' इति पदस्य कः पर्यायः श्लोके आगतः?

(iii) 'दानम्' इत्यस्य पदस्य कः विपर्ययः अत्र लिखितः ?

प्रश्न 14 अधोलिखितं नाट्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-

कोकिलः – रे मयूर ! अलम् अतिविकत्थनेन । मधुमासे आम्रवृक्षे स्थित्वा यदा अहं पञ्चमस्वरेण गायामि तदा श्रोतारः कथयन्ति –
काकः कृष्णः पिकः कृष्णः, को भेदः पिक-काकयोः ।
वसन्तसमये प्राप्ते, काकः काकः पिकः पिकः ॥

काकः - रे परभृत ! अहं यदि तव सन्ततिं न पालयामि तर्हि कुत्र स्युः पिकाः? अतः अहम् एव करुणापरः पक्षिसम्राट् काकः !

राजहंसः - शान्तं शान्तम् ! अहमेव नीरक्षीरविवेकी पक्षिणां राजा !

बकः - धिक् युष्मान् ! अहमेव सर्वशिरोमणिः !

I. एकपदेन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½X2=1

(i) कोकिलः मधुमासे कुत्र स्थित्वा गायति ?

(ii) कस्मिन् समये प्राप्ते काकः काकः पिकः पिकः भवति ?

(iii) कः मधुमासे आम्रवृक्षे स्थित्वा गायति ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1X2=2

(i) राजहंसः किं कथयति ?

(ii) कोकिलः मधुमासे आम्रवृक्षे स्थित्वा कति स्वरेण गायति ?

(iii) कः आत्मानं पक्षिणां राजा कथयति ?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1X2=2

(i) 'कथयन्ति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् अस्ति ?

(ii) 'अहम् एव करुणापरः पक्षिसम्राट्' इति वाक्ये 'अहं' पदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(iii) 'श्रोतारः कथयन्ति' अस्मिन् वाक्ये कर्तृपदस्य क्रियापदं किं अस्ति?

प्रश्न 15 अधोलिखित वाक्येषु रेखांकित पदम् आधृत्य प्रश्न निर्माणं कुरुत – 1X5=5

(i) <u>शारदा</u> सर्वदा अस्माकं समीपे वसेत् ।

(ii) लोके <u>चक्षुषः</u> दानं दुष्करं भवति ।

(iii) मम् <u>पिच्छानाम्</u> अभूतं सौन्दर्यम् ।
(iv) <u>नीतिविदाम् अग्रणी:</u> वानरयूथपतिः अचिन्तयत् ।
(v) मयूरस्य नृत्यं <u>प्रकृते:</u> आराधना ।
(vi) <u>मनसः</u> नियंत्रणं वायो: इव कठिनः ।

प्रश्न 16 मंजूषातः समुचितपदानि चित्वा अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं पूरयित्वा पुनः लिखत - ½X4=2

अनुद्वेगकरं वाक्यं सत्यं प्रियहितं च यत्।
स्वाध्यायाभ्यसनं चैव वाङ्मयं तप उच्यते ॥

अन्वयः - यत् वाक्यम् अनुद्वेगकरं (i) --------- प्रिय (ii) --------- च भवति तथा च स्वाध्याय (iii) ---------- च एव (iv) ------ तपः उच्यते ।
मञ्जूषा - सत्यम्, अभ्यसनम्, वाङ्मयम्, हितम्

अथवा

तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौ नियम्य भरतर्षभ ।
पाप्मानं प्रजहि येनं ज्ञानविज्ञाननाशनम् ॥

अन्वयः - अन्वयः – हे भरतर्षभ ! (i) ------- त्वं हि (ii) ---------
इन्द्रियाणि नियम्य (iii) -------- एनं पाप्मानं (iv) --------
(मञ्जूषा - प्रजहि, ज्ञानविज्ञाननाशनम्, आदौ, तस्मात्)

प्रश्न 17 रेखाङ्कितपदेषु प्रसङ्गानुसारम् उचितम् अर्थचयनं कुरुत - 1X4=4

(i) <u>साधु</u> पृष्ठम्! अत्र अनेके प्रमुखोत्सवाक सन्ति ।
(क) श्रेष्ठ: जनः (ख) सज्जनः
(ग) साधुसंगतिः (घ) उचितम्

(ii) आचारः परमो धर्मः इत्येतत <u>विदुषां</u> वचः।
(क) विद्यावन्तः (ख) विद्यावताम्
(ग) विद्याहीनायाम् (घ) विद्यायुक्तनाम्

(iii) प्रच्छन्न भाग्यः चौरकर्मणि <u>निरतः</u> संजातः।
(क) विरक्तः (ख) संलग्नः
(ग) नियुक्तः (घ) आयोजितः

(iv) कम्पते सकला <u>मही</u> ।
(क) महीरुह: (ख) महीपालः
(ग) पृथ्वी (घ) महाराजः

(v) क्रोधात् भवति <u>सम्मोहः</u> ।
(क) मूर्खता (ख) उद्विग्नता
(ग) अशुद्धिः (घ) आश्चर्यम्

प्रश्न 18 अधोलिखितकथां मञ्जूषाया प्रदत्तपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत- ½X8=4

कस्मिंश्चित् नगरे चन्द्रः नामकः एकः (i) ---------- अवसत् । तस्य पुत्राः (ii) --------- प्रतिदिनं वानरसमूहं विविधैः (iii) ------------ पुष्टिं कुर्वन्ति स्म। तत्रैव राजगहे (iv) ---------- मेषयूथमपि आसीत् । तस्य एकः मेषः (v) -------- लोलुपतावशात् दिवारात्रं महानसं प्रविश्य तत्र यद् (vi) -------- पश्यति तदेव खादति । ततः पाचकाः यत्किञ्चित् काष्ठं मृण्मय-कांस्य (vii) ---------- वा पश्यन्ति, तेन एव शीघ्रं ताडयन्ति स्म। मेषस्य (viii) ----------- च कलहं दृष्ट्वा बुद्धिमान् वानरयूथपतिः अचिन्तयत्- "एतेषा कहलः वानराणाम् हिताय नास्ति।" एवं चिन्तयित्वा सः सर्वान् वानरान् आहूय एकान्ते अवदत् ।

मञ्जूषा

भोज्यपदार्थैः, वस्तुं, भूपतिः, जिह्वायाः, वानरक्रीडारताः, सूपकारणाम्, बालवाहनयोग्यम्, ताम्रपात्रम्

===================== सफलतायै शुभाशयाः =====================